TİASAD

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Yıl: 7, Sayı: 25, Haziran 2020, s. 13-26

Dr. Öğr. Üyesi Hacer ARSLAN KALAY

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sanat Tarihi, hacerkalay@yyu.edu.tr

KANDİL MOTİFİNİN ANADOLU-TÜRK MEZAR TAŞLARI VE DOKUMALAR ÜZERİNDEKİ KULLANIMLARINA YÖNELİK KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRME¹

Özet

Bu çalışmanın amacı Türk İslam sanatlarında önemli bir yeri olan kandil motifinin mezar taşları ve dokumalardaki ortak kullanım özelliklerini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda Anadolu'nun çeşitli yerlerinde bulunan Türk mezar taşları ile dokumalar incelenerek benzer özellikler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Benzer özellikler kandil motifinin kompozisyon ve anlam yükünü kapsamaktadır. Türk mezar taşları ve dokumalar üzerine yapılmış çeşitli kaynaklardan derlenerek hazırlanmış olan bu çalışma, literatür taraması şeklindedir. Çalışmada kandil motifi tanımlanarak Türk mezar taşları ve dokumalardaki kullanımları açıklanmış, karşılaştırmaları yapılmış ve bu doğrultuda konu bir sonuca bağlanmıştır. Çalışma sonucunda kandil motifine mezar taşlarında daha çok Selçuklu döneminde rastlanmakta olduğu ve dokuma olarak genellikle seccade dokumalarda uygulandığı görülmüştür. Kandil motifinin uygulamasında her iki alanda benzer özellikler gösterdiği ve anlam yükü açısından aynı anlam doğrultusunda meydana getirildiği tespit edilmiştir. Mezar taşlarında ve seccadelerde kompozisyon açısından genellikle asmalı olarak işlenen kandil motifi anlam olarak “ilahi ışığı” sembolize etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kandil, Motif, Dokuma, Seccade, Mezar taşı.

¹ Bu çalışma II. Uluslararası Türk Mezar Taşları Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

A COMPARATIVE EVALUATION OF THE USAGE OF THE CANDLE MOTIF ON ANATOLIAN -TURKISH GRAVE STONES AND WEAVINGS

Abstract

The aim of this study is to reveal the common use properties of the candle motif which has an important place in Turkish Islamic arts on gravestones and weavings. For this purpose, in various parts of Anatolian-Turkish gravestones and weavings were examined and similar features were tried to be revealed. Similar features include the form and meaning of the candle motif. The study, which has been compiled from various sources on Turkish gravestones and weavings, is in the form of a literature review. In this study, the candle motif was defined and their usage in Turkish gravestones and weavings were explained, comparisons were made and the subject was concluded in this direction. As a result of the study, it was observed that the candle motif was found mostly in Seljuk period in grave stones and it was generally applied in prayer rugs. It was found that the Kandil motif has similar features in both elements and was formed according to the same meaning in terms of meaning load. The candle motif, which is usually applied as a hanging in form, symbolizes "divine light" in gravestones and prayer rugs.

Keywords; Candle, Motif, Weaving, Prayer rug, Gravestone.

1. GİRİŞ

İnsanoğlunun yaşadığı mekanı aydınlatma ihtiyacı doğrultusunda çeşitli araçlar geliştirilerek çözümler üretilmiştir. Üretilen araçlar ihtiyaç karşılama özelliğinin yanı sıra uygarlıkların gelişimlerinin çeşitli göstergeleri de olmuştur. Bu araçlardan biri olan kandil, tarihte ilk olarak ortaya çıkan aydınlatma araçlarından biridir. Antik dönemlerden elektiriğin bulunmasına kadar geçen süreçte kullanılan kandiller zamanla uygarlıkların çeşitli inanç ve sanat anlayışları doğrultusunda bir estetik boyut kazanarak sanat eseri olma özelliği de taşımışlardır. Kandil genel olarak "İçinde sıvı bir yağ ve fitil bulunan kaptan oluşmuş aydınlatma aracı" (TDK,20.09.2019) şeklinde tanımlanmaktadır. Türk sanat tarihinde önemli olarak işaret edilecek yaygınlıkta kullanılan bir süsleme unsuru olan kandilin Türkçeye geçişi latince bir kelime olan "candela" dan (Ünver, 1978: 23; Eyüboğlu 2004: 188; Er 2004, s.185; Kalfazade ve Ertuğrul, 1989:23) olmuştur. Aydınlatan ve parlayan anlamına gelmektedir. Farsça karşılığı "şamdan" olan kandilin Arapça karşılığı ise "züccace" (Kalfazade ve Ertuğrul, 1989:23) ve "kindil" olarak geçmektedir (Meydan Larousse Ansiklopedisi, 2003:862; Kılınç, 2019: 39).

Günlük hayatta aydınlatma aracı olarak kullanılan kandillere mezar taşlarında ölü armağanı olarak sıkça rastlanılmaktadır. Yaşamını yitiren kişinin ahiret hayatında aydınlığa ulaşması amaçlanarak mezar taşlarına motif olarak işlenen kandilin, bu tarz güçlü anlamları önemini arttırmıştır. Kandiller iç mekanların aydınlatılmasının yanı sıra kullanıldıkları mekanın dekorasyonuna da katkı sağlayan öğelerdir. Özellikle ibadet mekanları dekorasyonun önemli bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Antik çağ itibari ile insanların inançları ile özdeşleşen kandiller, genellikle tanrı ve iyilik sembolü olarak gösterilmiştir. Bu sebeple karanlıkla fiziki ve manevi mücadele aracı olmuşlardır (Tanman, 2005: 344). Kur'an-ı Kerim'in Nur Suresinde İslam inancında ışığın ve kandilin ne denli önemli olduğu 35 ve 36. Ayetlerde vurgulanmaktadır. Bu ayetlerde şöyle denmektedir. "Allah göklerin ve yerin nuru (ışığı)'dur. O'nun sıfatı, sanki içinde ışık bulunan penceresiz bir hücredir. O ışık bir cam muhafaza içindedir. Cam da sanki inci gibi parlayan bir yıldızdır. Bu ışık, güneşin doğuşunda ve batışında gölgelenmeyen mübarek bir zeytin ağacının yağından yakılır. O'nun yağı, kendisine bir ateş dokunmasa bile, hemen ışık verir. Bir ışık nur üstüne nurdur. Allah dilediği kimseyi nuruna kavuşturur. Allah insanlar için böyle misaller verir. Allah her şeyi bilir. Bu ışık, Allah'ın yüksek tutulmasını ve içlerinde adının emrettiği evlerde (cami ve mescitlerde) yakılır. Onlar buralarda sabah ve akşam Allah'ı tesbih eder ve namaz kırlarlar" (Kalfazade ve Ertuğrul 1989:26; Etikan, 2007: 548; Kılınç, 2019:50).

Kandil motifin sufi felsefesindeki ışık sembolizmiyle de ilişkisi bulunmaktadır. Mihraplar, seccadeler ve mezar taşlarında genellikle niş içinde tasvir edilen kandillerin bazıları üzerinde "Allah" yazılması, ışık veren bu objelere kaynağını Nur suresi ve Gazali'nin "Mişkat el Enver", (niş içindeki ışık) benzetmesinde bulan mistik bir anlam kazandırmaktadır (Baş, 2015: 632).

İslam'ın mezarlara heykel yapmaktan ve mezar taşları da dahil olmak üzere dini yapılarıdaki figürleri tasvir etmekten kesinlikle çekindiğini söyleyen çeşitli bakış açıları bulunmaktadır (Buğrul, 2010: 141; Buğrul, 2016:70). Bu nedenle bazı motifler İslam sanatı için oldukça uygun ve kullanışlı olmuştur. Kuşkusuz bu motiflerin arasında kandil önemli bir yere sahiptir. Kandil, İslam dünyasında ilk olarak Emevi ve Abbasilerde karşımıza çıkmaktadır. Yerel ustaların ürettikleri örnekler genellikle oval formludur. Günümüze parçalar halinde ulaşan ve kilden yapılmış olan seramik kandillerin üzerlerindeki Arapça yazılardan İslami döneme ait oldukları anlaşılmaktadır (Kılınç, 2019). Kandil Anadolu'da özellikle Hitit, Frig, Lidya ve Urartu gibi uygarlıklarda sıklıkla kullanılmıştır. Bizanslılar ve Türkler ise Kandil kullanımını büyük bir başarı ile geliştirmişlerdir. Özellikle Osmanlı ve Memlûkler'de bir sanat kolu şeklinde değişik tekniklerin denendiği özgün uygulamalar karşımıza çıkmaktadır (Kalfazade ve Ertuğrul, 1989: 26).

Büyük Selçuklu Dönemi seramik kandilleri, tek renk sırlı, dairesel tablalı, kaide üzerine oturan hazne ve gaga ağızlı olup (Aykaç, 2015: 16), Anadolu Selçuklu, Memlûklü ve Osmanlı Döneminde yapılmış kandiller ise kaide, gövde ve boyun kısmından oluşmaktadır (Eker, 2000: 12). Anadolu Selçuklu Dönemi kandilleri çeşitli formlara sahiptir. Kaideli ve kaidersiz, küre, çokgen, basık ve yayvan gövdeli gibi kandil tipleri bulunmaktadır. Osmanlı döneminde çini, metal ve cam kandiller kullanılmıştır ancak çini sanatının bu dönemde altın çağını yaşamasından dolayı çini kandiller ön plana çıkmıştır. Bu dönemde üretilen çini kandiller form olarak armudi gövde, ağız kısmı geniş ve daire şeklinde bir kaideye sahiptir. Genellikle asmalı olarak kullanılmışlardır ve bu sebeple gövde kısmının üst tarafında asılması için kulplar bulunmaktadır. Bu kandiller, süsleme ve form olarak Osmanlı'nın bütün dönem sanat özelliklerini taşımaktadırlar (Arol, 2013: 2).

Osmanlıda cami ve kiliselerin aydınlatması için kullanılan ve ana kubbe veya tavanın ortasına asılan kandile asma kandil, çember şeklindeki avizelere kandillik, asma kandilin büyüğüne ise top kandil adı verilmiştir (Arseven, 1983: 97). Yine Osmanlıda camilerde

aydınlatma işlemini yapması amacıyla kandilci bulunduğu bilinmektedir. Küçük mescitlerde bu işi müezzinler üstlenirken külliye ve padişah camilerinde özel kandilciler görevlendirilmiştir. (Arseven, 1983: 97).

Kandil'in bir motif olarak ele alınmasını konu alan bu çalışmanın amacı Türk İslam sanatlarında önemli bir yeri olan kandil motifinin mezar taşları ve dokumalardaki ortak kullanım özelliklerini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda Anadolu'nun çeşitli yerlerinde bulunan Türk mezar taşları ile dokumalar incelenerek benzer özellikler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Benzer özellikler kandil motifinin form ve anlamını kapsamaktadır. Türk mezar taşları ve dokumalar üzerine yapılmış çeşitli kaynaklardan derlenerek hazırlanmış olan çalışma, literatür taraması şeklindedir. Çalışmada kandil motifi tanımlanarak Türk mezar taşları ve dokumalardaki kullanımları açıklanmış, karşılaştırılmaları yapılmış ve bu doğrultuda konu bir sonuca bağlanmıştır.

2. ANADOLU-TÜRK MEZAR TAŞLARINDA KANDİL MOTİFİNİN UYGULANMASI

Kandillerle, günlük yaşam içerisinde aydınlatma aracı olarak kullanımlarının yanı sıra, süsleme unsuru olarak mezar taşlarında sıkça karşılaşılmaktadır. Mezar taşları üzerine işlenmiş olan kandiller genellikle kişinin öbür dünyada aydınlığa ulaşması amacı taşımaktadırlar. Bu tarz uygulamalar ışığın kuvvetli sembolik anlamını ve kandilin önemini artırmıştır. İslam inancında Allah'ın Nurunu simgelediği ve sonsuz yolculuğun başlangıcı olan karanlık mezarları aydınlatan, ışık kaynağı olan kandiller, şahideler üzerinde de genellikle benzer formda işlenmişlerdir (Çetin, 2015: 95). Kandil motifi mezar taşlarında bazen bütün yüzeyi kaplayan bir ana motif durumunda bazen de etek ya da alınlık kısmında bir pano ya da niş içinde tekli ya da friz şeklinde daha küçük ölçülerde olmak üzere ikinci planda yer almaktadır.(Kalfazade ve Ertuğrul, 1989:27)

Anadolu Türk sanatında hem Selçuklu hem de Osmanlı Döneminde değişik yörelerde yaygın olarak kandil motifinin kullanıldığı görülmektedir. Konya, Akşehir, Ahlat, Kırşehir, Tokat, Erzurum, Sivas, Van, İznik, Bursa, Bergama, Selçuk, Balat, Edirne ve İstanbul gibi yörelerdeki mezar taşları kandil motifiyle ilgili zengin örnekler içermektedir. (Kalfazade ve Ertuğrul, 1989: 27). Özellikle Ahlat Selçuklu dönemine ait çok çeşitli mezar taşlarına sahiptir. Bu mezar taşlarından çatma lahit şeklinde ve şahidesiz sandukalar şeklinde farklı biçim gösteren mezar taşlarının şahideli olanlarında, kandiller önemli süsleme öğeleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Demirel, 2008: 18).

“Mezar taşı üzerine kandil işlenen kişinin, Allah'ın yolundan gidip, onun nuruyla aydınlığa ve ona yaklaşmaya çalıştığı ifade edilmektedir. İslam dininin etkisiyle mezar taşları üzerinde kullanılan süsleme öğelerinin sınırlı olduğu görülmektedir. Bitkisel ve geometrik süslemeler, yazılar, serpuşlar, başlıklar, bazı kozmolojik motifler ve Orta Asya mitolojik süsleme öğeleri bunlardan bazılarıdır. Anadolu mezar taşlarına bakıldığında, kandil motifinin neredeyse her bölgede kullanıldığı görülmektedir. Bunun sebebi, kandilin Kuran-ı Kerim'de yer alması ve taşıdığı anlamdan dolayı sahip olduğu uhrevi değerdir. Ölen kişinin mezarı başında ateş veya kandil yakılması ve bunun sonucunda kandilin bir süsleme öğesine dönüşmesinin bu uhrevi anlamdan kaynaklandığı düşünülmektedir” (Kalfazade ve Ertuğrul, 1989: 27).

Bazı kaynaklarda türbelerde bulunan sandukaların baş ve ayakucuna gümüş veya bakır samdanlar yerleştirilip mumlar yakıldığı bilgisi yer almaktadır. Ölen kişinin halktan herhangi biri

olması durumunda ise, uygulama kolaylığından dolayı mezar taşlarının üzerine kandil ve şamdan motiflerinin sıkça işlendiği söylenmektedir (Sağiroğlu Arslan, 2018: 272). Yine bazı kaynaklarda Erzinan ve Konya yörelerinde karşılaşılan kimi mezar taşlarında kandil motifinin kadınlara ait mezar taşlarında işlendiği bilinmektedir (Özkan, 2000: 35).

Kandil motifi mezar taşlarında genellikle şahide kısmında uygulanmıştır. Ancak mezar taşlarının etek ve alınlık kısımlarında da kullanıldığı görülmektedir. Şâhideler üzerinde işlenen kandil motiflerinde küçük farklılıklar bulunsa bile genellikle benzer şekilde işlendikleri görülmektedir. Çoğunlukla zeminden kabartılarak işlenen kandil motiflerinin gövdeleri dairesel bir yapıya sahip olup, ağızları ve altlıkları üçgen formdadır. Asma şeklinde işlenen kandillerin gövde kısımları genellikle gülçe, beş kollu yıldız ve içi içe yerleştirilmiş dairelerden meydana gelen madalyonlar gibi motiflerle süslenmiştir (Karamağaralı, 1972: 78).

Mezar taşlarında işlenen kandil motifinde farklı üsluplarla karşılaşılmaktadır. Bazı tasvirlerde oldukça yalın, süslemesiz bir zemine oturan, oldukça yüzeysel bir taş işçiliğinin hakim olduğu arkaik bir karakter karşımıza çıkarken (Resim No: 2), diğer bir grupta daha özenli bir işçilikle ele alınan ve rölyef bir biçimde verilen kandiller (Resim No: 3) yüzey üzerinde daha hakim ve belirgin bir motif olma özelliği taşımaktadırlar. Üçüncü grup olarak karşımıza çıkan kandil motifinin, zemin dokusundan ayrı tutulmayacak bir giriftlikte olduğu görülmektedir (Resim No: 4 - 5). Bu örneklerde kolay algılanamayan kandil motifi ikinci planda kalabilmektedir (Kalfazade ve Ertuğrul, 1989; Biçici, 2012).

Mezar taşlarında işlenen kandil motiflerinin birçok ortak özellikleri bulunmaktadır. Bazı örneklerde kandilin gövde kısmı süslemesiz (Resim No: 6 - 7) olarak tasvir edilmiştir. Bunun yanı sıra kimi örneklerde gövde kısmı değişik geometrik bezemeli yıldız, madalyon, Mührü Süleyman, çarkıfelek gibi çeşitli motiflerle doldurulmuştur (Resim No: 8). Gövde kısmındaki süsleme durumu sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Yine gövde kısmında yer alan ‘Allah’ yazısı ile başta Ahlat olmak üzere Anadolu’nun çeşitli yörelerindeki mezar taşlarında karşılaştırmak mümkündür (Resim No: 9). Mezar taşlarında işlenen kandillerde sürekli yinelenen bir başka özellik de kandilin ağız kısmında görülen ateştir. Bu ayrıntı ile kandil sürekli yanar durumda gösterilmek istenmiştir (Resim No: 10 - 11). Tüm bu özellikler ışığında kandilin bir motif olarak mezar taşlarında sıkça kullanılmasının en önemli nedeninin anlam itibarıyla Allah’ın nuru ile özdeşleştirilmesi kabul edilebilir. Bu özdeşleştirme ile kandilin ölen kişinin mezarını ve ruhunu aydınlatmış anlayışının hakim olduğu sonucuna varılabilir.

3. ANADOLU – TÜRK DOKUMALARINDA KANDİL MOTİFİNİN UYGULANMASI

“Tarihsel süreçte bir aydınlatma aracı olan kandil, seccade ve saf seccadelerin kompozisyonunda, motif olarak sembolik derin mana taşımakta ve Allah’ın nuru ile ilişkilendirilmektedir. Sözü edilen, Allah’ın nuru ve aydınlanma, fiziki aydınlanma olmayıp, Kuran kelâmından feyz alma ile aydınlanma, iman etme, fikren ve zikren aydınlanma, münevver olma, dolayısıyla Allah’ın nuruna nail olmak şeklinde tanımlanmaktadır” (Çokay, 2007: 189; Akpınarlı ve Özdemir, 2016: 965).

Anılan Ayet’te tefsir edilen kandil deseni halk arasında halı, kilim ve diğer el sanatları ile mimaride bir desen haline gelmiş, zamanla kandil nur yani ışık ve temizlik ile özleştirilmeye

başlanmıştır. Sonuçta üzerinde namaz kılınan seccadelere mihraptan aşağı doğru sarkan bir kandil motifi dokumak gelenek halini almıştır (Deniz, 2000, s.198-199).

Anadolu'da özellikle seccadelerde, mihraptan aşağıya doğru sarkan kandil motifleri görülmektedir. Selçuklulardan itibaren, her çağda ve günümüz halılarında kullanılan bu motif daha çok İslami karakter taşımaktadır. İlahi ışığı sembolize eden Kandil, bir motif olarak tek başına kullanıldığı gibi ibrik, hayatağacı ve çiçek demetleriyle birlikte de işlenmektedir. Aynı zamanda secde yönünü belirlemek için de uygulanan kandil motifi, Kars, Adana, Hatay, İçel, Konya, Sivas, Adıyaman, Erzurum, Giresun, Gümüşhane Bayburt, vs. yörelerinde dokunan kilimlerde sıkça kullanılmaktadır. Özellikle Kars Yöresi seccadelerinde sık rastlanan bir motiftir. Kars Yöresi kilim seccadelerinin mihrap kısmında aşağı sarkıtılmış şekilde kandil motifi görmek (Resim No: 21) mümkündür.

Seccadelerde iki tip kandil motifi karşımıza çıkmaktadır. Birinci tip mezar taşlarında da sıkça rastlanılan asma kandillerdir (Resim No: 12 - 13 - 14 - 23 - 25). Bu örnekleri Selçuklu ve Osmanlı seccadelerinde sıklıkla görmek mümkündür. Diğer bir grubu ise asma kandillikler (Resim No: 15 - 16) oluşturmaktadır. Kandillik, camilerde mekanı aydınlatmak için çok sayıda küçük kandili taşıyan aydınlatma öğeleridir. Değişik form özelliklerini içeren asma kandilliklerden bazıları muska ve nazarlık motifleriyle benzerlik göstermektedirler (Resim No: 20).

Kandil motifinin cami mihraplarında, mihraplı seccadelerde ve mezar taşlarında gerçek görüntüsüyle ya da stilize şekilde kullanıldığı görülmektedir. Cami dekorasyonunda gelenekselleşmiş bir kullanıma sahip olan kandiller, seccadelerde genellikle mihraptan sarkan vaziyette işlenmiştir. Ancak 16. yy. Uşak, 17 yy. Gördes seccadelerinde ve saf seccadelerde daha çok görülen kandil motifi uzun süre canlılığını koruyamamıştır. Giderek çiçek dallarıyla süslenen kandiller (Resim No: 17 - 19) bir süre sonra mihraptan sarkan çiçek buketleri halinde oldukça stilize bir görünüm almıştır (Etikan, 2007: 549).

Seccadelerde mihrap kısmının tepeliğinden aşağıya doğru sarkan kandil motifinin ilahi ışığın yanı sıra temizlik, ferahlık aydınlık anlamları da vardır. Hatta kırsal dokumalarda kandile bir alternatif olarak ibrik motifinin uygulandığı da (Resim No: 24) görülmektedir.

4. KARŞILAŞTIRMA VE SONUÇ

Türk İslam sanatının, estetik anlayışını ustaca ve ince bir zevkle uygulandığının kanıtlarından biri de mezar taşları ve seccade dokumalardır. Motif olarak kandilin uygulanması bu iki alanda da sıklıkla kullanılmakta ve kandil motifinin kullanımında birbirinden ilham alan alanları oluşturmaktadır. Kandil motifi 'ilahi ışığı' sembolize etmesi bakımından mezar taşı ve seccade dokumalar için oldukça uygun bir süsleme ögesi olmuştur. Bu anlamıyla Selçukludan Osmanlıya Türk kültür ve sanatında sürekli kullanılan bir simge haline gelmiştir.

Mezar taşları ve seccade dokumalarda görülen kandil motiflerinin ortak özelliklerine bakıldığında ilk olarak asma şekilde uygulanan kandil motifi (Resim No: 11 - 12) göze çarpmaktadır. Kandilin yanlarından ya da ortasından uzanan bir zincir ile asılı şekilde tasvir edilişi hem mezar taşlarında hem de seccade dokumalarda genellikle mihrap içinde gösterilmiştir. Asma kandillerin zincirleri kimi zaman gövdeye bağlı şekilde işlenirken kimi zaman da kandilin ağız kısmına bağlı şekilde gösterilmiştir (Resim No: 3).

İkinci olarak dikkat çeken detay daha çok mezar taşlarında uygulanan bir kompozisyon olmasına rağmen nadiren seccadelerde de görülen kandilin iki yanında şamdan ya da benzeri bir aydınlatma aracının yer almasıdır (Resim No: 3 – 18). Genellikle türbelerde yer alan mezarların kenarlarına şamdan konulmasından esinlenilerek bu şekilde tasvirin yapıldığı düşünülebilir.

Mezar taşları ve seccadelerde yer alan kandillerin ortak özelliklerden biri de mihrap nişi içinde gösterilmeleridir (Resim No: 6 – 13). Cami mihraplarında da kandil motifinin bir süsleme unsuru olarak uygulanıyor olması bu uygulamanın oluşmasındaki ana etken olarak düşünülebilir. Mezar taşlarında şahide kısmının her zaman kıbleye doğru olması ve seccadelerde namaz kılınırken kıbleye doğru durulması, Allah'ın karşısında durma düşüncesini burada uygulanan kandil motifi de doğal olarak Allah'ın nurunu işaret etmektedir.

Yine kandil motifinin gövde kısmında çeşitli süslemelerin yer alması hem mezar taşlarında hem de seccade dokumalarda karşılaştığımız bir durumdur (Resim No: 8 – 12). Türk sanatında süsleme her zaman estetik dokunuşlarla kendini gösteren önemli bir dal olarak karşımıza çıkmaktadır. Çoğu zaman bir motif uygulandığında geometrik ya da bitkisel süslemelerle estetik bir katkı gerçekleştirilmektedir. Mezar taşları ve seccadelerde de işlenen kandil motiflerinin genellikle gövde kısımlarına uygulanan bitkisel, geometrik ya da yazı uygulamaları ile daha estetik olmaları sağlanmıştır.

Bir başka uygulamaya baktığımızda karşımıza yanar halde tasvir edilen kandil motifi çıkmaktadır. Daha çok mezar taşlarında uygulanan kandil motiflerinde yer alan kandilin yanar halde tasvir edilmesi (Resim No: 3 – 10 – 11), seccade dokumalarda sıklıkla karşılaştığımız bir uygulama değildir. Ancak Kars yöresine ait bir dokuma örneğinde yanar bir mum şeklinde uygulandığı görülmektedir (Resim No: 22). Yine seccade dokumalarda daha çok gördüğümüz kandillik formu (Resim No: 15 – 16) mezar taşlarında rastladığımız bir uygulama değildir. Türk mezar taşlarında genellikle tek bir kandil olarak motif uygulanmıştır.

Kandil motifi hem sembolize ettiği anlam hem de kompozisyon olarak Türk İslam sanatlarının yapısına uygun bir motif olması açısından sıklıkla uygulanmıştır. İslam inancındaki ışık ve nur kavramlarının kandil motifi üzerinden ifade edilmesi ile ortaya çıkan düşünce bir dönem üretilen eserlerde etkili olmuştur. Daha çok mezar taşı, seccade ve mihrap süslemelerinde uygulanan kandil motifinin ana kullanım amaçlarından birinin de Kâbe'nin yer aldığı kıbleye yönelme düşüncesi olduğu söylenebilir. Namaz kılındığında ve ölü gömme işlemi yapıldığında her zaman kıbleye dönük olmak bir zorunluluktur. Bu aynı zamanda Allah'a yönelmeyi de işaret ettiğinden Allah'ın nuruna kavuşmak manasında bir yolculuk olarak görülebilir. Zira namaz kılarken Allah'ın huzuruna çıkma söz konusudur. Bu bağlamda Allah'ın nuru sembolik olarak kandil motifi ile gösterilmiştir. Bu çalışmada da vurgulanmak istenen aslında aynı anlam etrafında farklı alanlara uygulanan kandil motifinin benzer uygulamalarını ortaya koymaktır. Bu bağlamda kandil motifinin söz konusu iki alan için de hem şekil hem de anlam itibarıyla çok uygun bir süsleme ögesi olması bu uygulamanın önünü açmış ve bu alanlarla özdeşleşmiş bir motif haline dönüşmüştür denilebilir.

KAYNAKLAR

Akpınarlı, F. ve Özdemir, H. A. (2016). “Konya- Lâdik Halılarındaki Motiflerin İncelenmesi”, İdil, 2016, Cilt 5, Sayı 23.

- Arol, Z. (2013). “Osmanlı Dönemi Camilerinde Çini Kandiller”, Journal Of Awareness, Vol 2, No. 4, E-ISSN: 2149-6544
- Arseven, C. E. (1983). Sanat Ansiklopedisi. (5. Baskı). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Aslanapa, O. (1987). Türk Halı Sanatı’nın Bin Yılı, İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Aykaç, R. (2015). Konya- Karatay Müzesindeki Anadolu Selçuklu Dönemi Seramik Kandilleri, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi).
- BAŞ, G. (2015) “İran Azerbaycanı’ndan Türk Dönemine Ait Taş Sandukalar: Meraga Müzesi Örnekleri”, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Biçici, H. K. (2012). İznik Müzesindeki Kandil Ve Şamdan Motifli Mezar Taşları. Electronic Turkish Studies, 7(3).
- Buğrul, H. (2010). Van- Bitlis Yöresi XII.-XV. Yüzyıl Mezar Taşlarının İslam Öncesi Orta Asya Türk Mezar Taşları İle Bağlantıları. Yüzüncü Yıl Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Van.
- Buğrul, H. (2016). “The Base Of Praise Expressions On Turk-Islamic Grave Stones”, New Trends in Liberal and Social Sciences, Eds.Sertaç Tümtaş, Andreea Stoian Karadeli, England: Xlibris Publishing.
- Çal, H. (2007). “Göynük(bursa) Şehri Türk Mezar Taşları”, Vakıflar Dergisi, Sayı 30, s.307-395.
- Çal, H. (2015). “Türklerde Mezar- Mezar Taşları”, Ankara: Aile Yazıları/ 8, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Çetin, Y. (2015). “Ağrı Mezar Taşlarında Form ve Bezeme Unsurları”, The Journal of Academic Social Science Studies, Number:40, s.95.
- Çokay, M.Ö. (2007). “Seccâde Ve Saf Seccâdelerdeki Bazı Motiflerin İkonografik Değerlendirmeleri”, İstem, Yıl: 5, Sayı:9, s.189-210.
- Demirel, F. (2008). Besni Mezar Taşları, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens. Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Deniz, B. (2000), Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını: 215, 284.
- Eker, Y. (2000). “Osmanlı Kandilleri”, İlgi Dergisi, S.100.
- Er, Y. (2004). Klasik Arkeoloji Sözlüğü. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Ergüder, A. A. (2009). Kars Yöresi Düz Dokumaları. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sos. Bil. Enst., Erzurum.
- Etikan, S. (2007). “Seccade Halılarda kullanılan Bazı motifler ve Bu Motiflerin İslam Sanatında Yeri”. ICANAS 38, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Eyüboğlu, Z. (2004). Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü. İstanbul: Sosyal Yayınları.

- Kalfazade, S. – Ertuğrul, Ö. (1989). “Kandil ve Kandilin Motif Olarak Anadolu Türk Sanatındaki Kullanımı Üzerine”. İstanbul: Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, C.2, S.5, s.23-34.
- Kanberoğlu, D. – Bozcu, M.M. (2017). “Türk ve İslam Eserleri Müzesi Koleksiyonu’ndan 15. - 17. Yüzyıl Osmanlı Halıları”, Tiem Dergisi, İstanbul.
- Karaçay, Ç. (2018). “Lâdik Seccade Halılarında Mihrap Özelliklerinin İncelenmesi”. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (55), 106-118.
- Karamağaralı, B.(1972). Ahlat Mezar Taşları, Ankara: Güven Matbaası.
- Kılınç S.(2019), Ahlat Mezar Taşlarındaki Kandil Kavramının Çağdaş Seramik Formlarda Yorumu, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanatta Yeterlik Tezi, Ankara.
- Meydan Larousse Ansiklopedisi, Meydan Yayınları, İstanbul 2003, 862.
- Önder, M. (1970). “Konya Mezar Taşlarında Şekil Ve Süsler”, Türk Etnografya Dergisi, Sayı: XII, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Özdemir, H.A. ve Akpınarlı, H.F. (2018). “Şeyh Şaban-I Veli Vakıf Eserleri Müzesinde Yer Alan Kırşehir Seccade Halılarının Renk, Motif Ve Kompozisyon Özelliklerinin İncelenmesi”, Social Sciences Studies Journal, Vol: 4, Issue: 21.
- Özkan, H. (2000). “Erzincan ve Çevresinde Orta Asya Türk Geleneğini Sürdüren Benzemeli Mezar Taşları”, Ankara Ün. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 15. Erzurum.
- Sağiroğlu Arslan, A. (2018). Seyyid Burhaneddin Hz. Mezarlığı, Mezarları ve Mezar Taşları, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No:141, Kayseri.
- Tanman, B. (2005). Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Türk Dil Kurumu (2019). http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori=veritbn&kelimesec=180692; Erişim tarihi: 20.09.2019
- Ünver, A. S. (1978). “XIV. üncü Asırda Anadolu’da Selçukluların An’anesine Bağlı Mezar Taşları Üzerine”. Ankara: Vakıflar Dergisi. S.12.
- Walters, H.B. (1914). Catalogue of the Greek and Roman Lamps in the British Museum, Londra
- Yelen, Resul (2017). “İslam Sanatında Süsleme Sembolizmi Üzerine Yeni Yorumlar”, YYÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt.1, Sayı.2, Van.

RESİMLER

Kandil Motifinin Anadolu- Türk Mezar Taşları ve Dokumalar Üzerindeki Kullanımlarına Yönelik Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme

Resim No:1 Kandilin kısımları
WALTERS, H.B. (1914).

Resim No: 2 Van/ Gevaş Tarihi Türk Mezarlığı
(Yelen, 2017)

Resim No: 3
Malatya Kırklar Mezarlığı ve İzniç Müzesi 14. yy
(Çal, 2015: 319)

Resim No: 4
Konya Müzesi Selçuklu Devri
(Önder, 1970: 8)

Resim No: 5
Ahlat Mezar Taşları
(Kılınç,2019)

Resim No: 6
Bitlis/Güroymak
(Yelen, 2017)

Resim No. 7
Ahlat Mezar Taşları
(Kılınç,2019)

Resim No: 8
Ahlat mezar taşları

(Kılınç,2019)

Resim No: 9
Ahlat mezar taşları

(Kılınç,2019)

Resim No: 10
(Çal, 2007: 310)

Resim No: 11
Van /Gevaş-Hişet Mezar Taşı
(Buğrul, 2010)

Resim No: 12
Uşak saf seccade, 17.yy başı
(Aslanapa, 1987: 233)

*Kandil Motifinin Anadolu- Türk Mezar Taşları ve Dokumalar Üzerindeki Kullanımlarına
Yönelik Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme*

Resim No: 13
Uşak halısı 16. yy
(Aslanapa, 1987: 233)

Resim No: 14
Hereke İpek Seccade 20. yy
(Etikan, 2007: 558)

Resim No: 15
Ladik Seccade 20. yy
(Karaçay, 2018: 115)

Resim No: 16
Anadolu Seccade
(Etikan, 2007: 556)

Resim No: 17
Gördes Seccade
(Etikan, 2007: 559)

Resim No: 18
Kabe motifli seccade
(Etikan, 2007: 557)

*Kandil Motifinin Anadolu- Türk Mezar Taşları ve Dokumalar Üzerindeki Kullanımlarına
Yönelik Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme*

Resim No: 19
Kırşehir yöresi Seccade
(Özdemir – Akpınarlı, 2018: 3084)

Resim No: 20
Uşak Seccade
(Aslanapa, 1987: 233)

Resim No: 21
Kars Yöresi
(Ergüder, 2009: 185)

Resim No: 22
Kars Yöresi (Ergüder, 2009: 187)

Resim No: 23
Uşak halısı, 16yy
(Kanberoğlu –Bozcu, 2017: 179-115)

Resim No: 24
Afyon/Dazkırı, 19. Yy

Resim No:25

Uşak Halısı, 16. Yy (Kanberoğlu –Bozcu, 2017: 177)